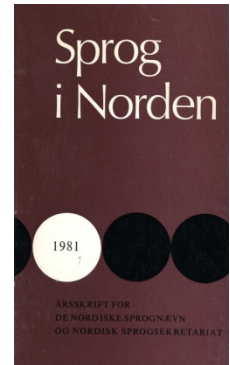


Sprog i Norden

Titel: Den finländska språklagstiftningen i praktiken
Forfatter: Mikael Reuter
Kilde: Sprog i Norden, 1981, s. 10-15
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>



© Dansk Sprognævn

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Den finländska språklagstiftningen i praktiken

Av Mikael Reuter

Språklagstiftningen i Finland så som den beskrivs i Henrik Grönqvists artikel hör förmodligen till de mest genomtänkta och för minoriteten mest generösa språkstadgandena i världen. Så har den också bl.a. stått modell för språklagarna i Canada.

Den som dagligen upplever språkförhållandena i Finland kan emellertid konstatera att den praktiska tillämpningen av lagen inte alltid motsvarar lagens anda. Det är framför allt två omständigheter som gör att den språkliga servicen till minoriteten inte alltid är vad den borde vara. För det första finns det inga egentliga möjligheter till sanktioner, inga stadganden om straff för den som inte efterlever språklagen. Vetterligen har ingen ännu blivit dömd för tjänstefel på grund av brott mot språklagen. För det andra innehåller lagen inga bestämmelser om att språket i översatta texter måste vara acceptabelt. Det händer inte så sällan att de svenska texterna — författningstexter undantagna — är så erbarmliga att man inte förstår dem utan måste ty sig till de finska.

I praktiken kan detta ha rätt allvarliga konsekvenser. Av domstolsjurister har jag t.ex. hört att många svenskspråkiga drar sig för att föra sina civilmål på svenska, eftersom inbegärda utlåtanden och andra handlingar kan bli så bristfälliga att hela målet äventyras. Det centrala stadgandet om rätten att i egen sak få använda sitt modersmål inför domstol blir på det sättet urholkat. Representanter för kommuner med svensk majoritet klagat i sin tur över att cirkulär från statliga myndigheter kan komma månader senare på svenska än på finska, och att deras svenska språkdräkt kan vara så dålig att det finns stora risker för att enspråkigt svenska förtroendevalda i kommunerna inte skall uppfatta dem rätt.

I allmänhet är det knappast fråga om ovilja från majoritetens sida, men ofta nog om okunskap. Många tjänstemän är helt enkelt inte medvetna om att finlandssvenskarna i gemen inte på långt när är lika tvåspråkiga som tjänstemännens svenskspråkiga kolleger i ministerier och ämbetsverk, och att kravet på svenska texter ingalunda bara är en formalitet utan baserar sig på ett faktiskt behov. Men i det stora hela kan man konstatera att inställningen till svenskan i dag är övervägande positiv på ansvarigt håll, både bland politiker och bland högre tjänstemän.

Möjligheterna att bli betjänad på svenska i den direkta kontakten med myndigheter och inrättningar är givetvis beroende av de språkliga förhållandena på orten. I kommuner med svensk majoritet eller med en betydande svensk minoritet är servicen oftast tillfredsställande på båda språken. I Helsingforsregionen däremot, där den svenska minoriteten uppgår till bara ca 10 %, lämnar både den statliga och den kommunala servicen ofta en del övrigt att önska, och detsamma kan självfallet även sägas om Åbo där minoriteten är ännu mindre.

En intervjuundersökning av språkförhållandena och språk-användningen bland svenskspråkiga i Helsingfors med omnejd gjordes för några år sedan av Forskningsgruppen för komparativ sociologi vid Helsingfors universitet under ledning av professor Erik Allardt. Undersökningen omfattade drygt 900 personer med svenska som modersmål i den egentliga Helsingforsregionen (Helsingfors, Esbo, Vanda och Grankulla) plus Kyrkslätt i väster (med en betydande svensk minoritet) och Sibbo i öster (med svensk majoritet). Det skulle leda för långt att här redogöra för ens de viktigaste resultaten av undersökningen (publicerade bl.a. i forskningsgruppens "Research Reports" nr 21, 22, 24 och 26), men ett genomgående allmänt intryck är att svenskarna i Helsingforsregionen dels är tämligen tvåspråkiga och för det mesta klarar sig rätt hyggligt på finska, dels skulle önska sig betydligt bättre service på modersmålet än vad de kan få.

Några exempel på vad man kunde kalla bristande språklig behovstillfredsställelse framgår av följande tabell, som visar

skillnaden mellan den uppskattade vikten av att bli betjänad på svenska och det faktiska bruket av svenska i kontakten med olika myndigheter och institutioner (efter Miemois 1980, s. 56):

Instans	Viktigt att få använda svenska %	Huvudsakligen använt svenska %
Sjukhus	72	28
Skatteverket	60	32
Bibliotek	60	48
Postkontor	51	24

Tabellen visar att överensstämmelsen mellan behov och möjligheter är minst i fråga om sjukhus och störst i fråga om bibliotek. På det kulturella området är situationen alltså rätt god, men inom sjukvården — där det bokstavligen kan gälla liv och död — är behovet att få tala sitt modersmål sämst tillfredsställt. Ändå är en stor del av dem som behöver sjukvård åldringar med ofta ganska bristfälliga kunskaper i finska.

Jag har hört om flera fall inom hälsovårdssektorn som på sitt eget konkreta sätt bekräftar dessa statistiska resultat. En ung medicine kandidat talade t.ex. enbart finska till en svenskspråkig femåring, ända tills pojken, som ingenting förstod, brast i gråt. Då fann doktorn för gott att byta språk — och började i stället tala engelska. Detta alltså till ett barn långt under skolåldern! Ett annat barn från den österbottniska svensksbygden hade remitterats till sjukhus i Helsingfors för en hjärnundersökning. Läkarna talade bara finska med honom, och han varken förstod eller kunde svara. Resultatet var att han blev hemsänd igen, med diagnosen: mutism. Också vuxna personer från den svenskspråkiga landsbygden kan ofta vara helt vilsekomna på sjukhusen och missförstå de instruktioner de får. Saken blir ju inte bättre av att man vet att läkarna har läst min sju år svenska i skolan och ofta avlagt det officiella statliga språkprovet.

I ärlighetens namn bör man dock konstatera att samhället

numera erkänner dessa problem och försöker komma åt dem. Bl.a. infördes för ett par år sedan ett extra språktillägg för offentligt anställda med goda kunskaper i båda inhemska språken. Svårigheten är bara att finna tillräckligt språkkunnig personal — skolorna ger helt enkelt inte den språkliga beredskap som skulle behövas. Detta är självfallet ett problem också i det privata näringslivet, där svenskans ställning har försämrats radikalt under de senaste åren — något som svenskar och andra nordbor på besök i Helsingfors eller Åbo ofta brukar konstatera.

På det kulturella området har finlandssvenskarna i det stora hela en bättre ställning än de flesta språkliga minoriteter. Den kulturella infrastrukturen är osedvanligt stark, med ett svenskt undervisningsväsen från förskola till högskola, egen press, ett väl utbyggt organisationsväsen, egna förlag, teatrar, körer osv. Den enda kulturella sektor som är sämre tillgodosedd är populärkulturen, inklusive veckopress och teve. Framför allt de fåtaliga teveprogrammen på svenska har länge väckt debatt. Många anser att stadgandet om att bägge språkgruppernas kulturella behov skall tillgodoses enligt enahanda grunder borde tolkas så, att också den svenska minoriteten borde ha tillgång till full teveservice med program på svenska eller textade till svenska. Frågan om en tredje svenskspråkig kustkanal har varit aktuell i några år, men inga slutliga beslut har ännu fattats.

Orsaken till att tevefrågan anses vara så viktig är naturligtvis tevens oerhört starka genomslagskraft också språkligt. Dels är det fråga om ett språkligt symbolvärde — det är viktigt för finlandssvenskarnas språkliga identitet att de genom teve får så att säga en bekräftelse på sitt språks hemortsrätt i det finska samhället. Dels gäller det självfallet hela språkets utveckling: om t.ex. idrotts- och samhällsprogram nästan alltid serveras bara på finska, förlorar svenskarna kännedomen om det svenska språkbruket inom dessa verksamhetsområden. Skall svenska tonåringar i Helsingforsområdet diskutera t.ex. ishockey så blir det nog helst på finska, och i politiska diskussioner vill det lätt bli så att till och med Svenska folkpartiet

omtalas med den finska förkortningen RKP som man är van att se och höra i teve.

Det största hotet mot svenskan som språk är förmodligen att den i så många sammanhang tenderar att reduceras till ett slags översättningska, att leva och utvecklas helt på finskans villkor. Det gäller framför allt alla texter från det offentliga: författningar, cirkulärskrivelser, statliga och kommunala trycksaker osv. Men också massmedierna är i sitt arbete ständigt beroende av finska förlagor: betänkanden, rapporter, intervjuer med finska politiker och tjänstemän. Översättningssvenskan blir allt mera präglad av finskans struktur, och nya översättningslån av både ord och fraser skapas hela tiden. Sedan färgar översättningssvenskan av sig också på den spontant skrivna och talade svenskan i Finland, som på det sättet utsätts för ständiga risker att fjärma sig från svenskan i Sverige.

Samtidigt som det är en av grundstenarna i det finländska språkskyddet och en förutsättning för svenskans fortbestånd i Finland att alla författningar och andra viktiga offentliga texter skall föreligga på båda språken, leder emellertid detta också till många otympligheter i svenskan. Genom vår lagstiftning har vi fått in ord som *arbetarskyddsfullmäktig* pro *skyddsombud*, *grundförbättring* pro *ombyggnad* eller *grundlig förbättring* (*grundförbättring* uppfattas i Sverige som en förbättring av husgrunden), *ämbetsverksdemokrati* pro *förvaltningsdemokrati* och *studieperiod* pro (*studie*)kurs. Det svenska *skoldirektör* kunde inte översättas ordagrant till finska *koulunjohtaja*, eftersom detta ord betyder 'skolföreståndare'. På finska användes i stället *koulutoimen johtaja*, och när lagen översattes till svenska användes inte helt oväntat den ordgranna översättningen *direktör för skolväsendet*. Numera används dock *skoldirektör* helt allmänt också i Finland, och också i andra motsvarande fall har man fått upp ögonen för de fallgropar som lurar. Den svenska termen *trafikanordning* hade i förslaget till ny vägtrafiklag via finskans *liikenteen ohjauslaite* blivit till *anordning för reglering av trafiken*, och *återvinning* (av avfall) hade i ett annat lagförslag via finskans *jätteiden hyötykäyttö* blivit *utnyttjande av avfall*. I bägge fal-

len korrigerades termen emellertid i justeringsskedet. Över huvud taget har man nu en större benägenhet än förut att samordna den finlandssvenska terminologin med den rikssvenska. Ett par aktuella termer som tagits från Sverige utan att vara direkta översättningar av motsvarande finska ord är *företagshälsovård* och *ordningsbot*, och den nya vägtrafiklagen talar inte längre enligt finskt mönster om *fjärrljus* och *närljus* utan om *helljus* och *halvljus*. Utvecklingen kan delvis ses som ett resultat av det numera mycket goda samarbetet mellan språkvården å ena sidan och de statliga translatorerna och laggranskarna å andra sidan.

Man kan avslutningsvis konstatera att den finländska språklagstiftningen är ytterst generös mot minoriteten, även om den inte alltid har avsedd verkan i praktiken. Kravet på officiella och exakta översättningar kan ibland leda till otympligheter, men utgör ändå en av de säkraste garantierna för svenskans fortbestånd. De officiella översättningarna har också en viktig stabiliserande funktion, eftersom de förhindrar uppkomsten av en mängd konkurrerande mer eller mindre olämpliga ord och termer för samma sak.

Det råder ingen tvekan om att språklagstiftningen i Finland är av största betydelse för den svenska minoritetens fortbestånd.